

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie a patopsychologie

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ A SELF-ESTEEM U ADOLESCENTŮ

Bakalářská práce
Tereza HÁJKOVÁ

Vedoucí práce: Mgr. Simona Dobešová Cakiparloglu, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku

Olomouc 2020

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně (pod vedením Mgr. Simony Dobešové Cakıparloglu Ph.D.) a v práci uvedla veškeré použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne

.....

Tereza Hájková

ANOTACE

HÁJKOVÁ, Tereza. *Rizikové chování a self-esteem u adolescentů*. Olomouc. Pedagogická fakulta univerzity Palackého v Olomouci, 2020. Počet stran. Bakalářská práce.

Tématem bakalářské práce je rizikové chování u dospívajících a jejich vztah k sobě samému. Práce se skládá ze dvou částí. Na část teoretickou a praktickou.

Cílem mé práce je zjistit výskyt rizikového chování a míru spokojenosti studentů se sebou samým na konkrétní střední škole a odborném učilišti v Uherském Hradišti. V teoretické části, práce definuje důležité pojmy, jako je adolescence, self-esteem a rizikové chování. Dále, jsou zde uvedeny konkrétní nejčastěji se vyskytující faktory působící na adolescenta v tomto období, které mohou mít zásadní vliv na jeho vývoj. V práci, jsou charakterizovány prvky primární prevence rizikových jevů. V praktické části, je práce zaměřena na problematiku a výskyt rizikového chování na konkrétní střední škole a odborném učilišti. Je zde vymezen cíl práce, metoda sběru dat a výsledky šetření. V rámci kvantitativního výzkumu, byly anonymně použity standardizované dotazníky dle Dolejše a Skopala (VRCHA) a Rosenbergova škála sebehodnocení. Výsledná data z dotazníkového šetření objasnila, kteří studenti jsou se sebou více spokojeni a kde je častější výskyt rizikového chování ve třech zkoumaných oblastech.

Klíčová slova

Adolescence, rizikové chování, self-esteem, rodina, prevence, rizikové faktory, škola.

ANNOTATION

The topic of this thesis is risk behavior of adolescents and their relationship to themselves.

The work consists of two photographs. For theoretical and practical part.

I am looking for work with the risk of behavior and the level of student satisfaction with myself at a specific secondary school and vocational school in Uherské Hradiště. In the theoretical part, work with important concepts such as adolescence, self-esteem and risky behavior. Next, there are given specific reasons that affect the adolescent in this period, which may affect his development. In this work are characterized elements of prevention of risk phenomena. In the practical part, the work is focused on the issue and occurrence of risky behavior at a specific high school and vocational school. The aim of the thesis, the method of data collection and survey results are targeted here. Within the quantitative research, anonymous users of standardized questionnaires according to Dolejš and Skopal (VRCHA) and Rosenberg's score of self-evaluation. The resulting data from the questionnaire survey clearly indicate which students are more satisfied themselves and where the risk behavior is more frequent in the three areas examined.

Key words

Adolescents, risky behaviour, self-esteem, family, prevention, risky factors, school.

OBSAH:

Úvod:	6
TEORETICKÁ ČÁST	7
1 Adolescence a dospívání	7
1.1 Formování identity	10
1.2 Faktory ovlivňující dospívajícího jedince	11
2 Rizikové chování.....	15
2.1 Nejběžnější návykové látky	16
2.2 Prevence rizikového chování	19
PRAKTICKÁ ČÁST	22
3 Výskyt rizikového chování na konkrétní střední škole a odborném učilišti	22
3.1 Výzkumný problém a cíle výzkumu	22
3.2 Výzkumný vzorek a sběr dat	22
3.3 Metoda výzkumného šetření.....	24
3.4 Stanovené hypotézy.....	24
3.5 Výsledky dotazníkového šetření na střední škole a odborném učilišti	24
3.5.1 Rosenbergova škála sebehodnocení.....	25
3.5.1.1 Statistická metoda - Dvouvýběrový T-test	26
3.5.2 Výskyt rizikového chování u adolescentů (VRCHA)	27
3.5.2.1 Zjištění a porovnání rozdílnosti mezi školami dle dotazníku VRCHA	31
3.5.2.2 Výsledky T-testu VRCHA	32
DISKUZE	33
ZÁVĚR	34
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ:	36
SEZNAM TABULEK:	38
SEZNAM GRAFŮ:.....	39

ÚVOD:

Téma mé bakalářské práce se zaměřuje na rizikové chování a self-esteem u adolescentů. Cílem mé bakalářské práce je zjistit, jaký je výskyt rizikového chování adolescentů na konkrétní střední škole a odborném učilišti a jejich vztah k sebehodnocení. Důvodem, pro výběr daného tématu bakalářské práce, je daná věková skupina a poměrně rozsáhlá aktuálnost. Jako učitelka praktického vyučování se budu denně stýkat s dospívajícími na střední škole, či učilišti a je pro mne přínosné, předem zmapovat druhy a výskyt rizikového chování dnešních adolescentů. Zároveň, je dle mého názoru důležité, pochopit dospívajícího jedince a mít možnost se seznámit s tím, jak se v tomto nelehkém období sám vnímá. Lidé většinou pojímům, rizikové chování a self-esteem nerozumí a nevědí, co si pod tím mají představit. V práci, je pro snadné pochopení vysvětleno a konkrétně popsáno rizikové chování, vyskytující se mezi adolescenty a s ním spojené pojmy. V dnešní době, je pojem rizikové chování skloňován stále častěji. Jedním z možných důvodů, proč se nyní tomuto tématu věnuje veřejnost častěji, může být i fakt, že s rizikovým chováním, začínají mít problém stále mladší jedinci. Cílovou skupinou práce, budou tedy dospívající adolescenti. Práce se skládá ze dvou částí. V teoretické části jsou definovány důležité pojmy, které souvisí s daným tématem a popsány druhy rizikového chování u adolescentů a uvedeny příklady nejčastějších rizikových faktorů s kterými se mladiství mohou setkat a být jimi ohroženi. Praktická část se zaměřuje na problematiku rizikového chování adolescentních jedinců na konkrétní střední škole a odborném učilišti. Pro hlubší porozumění, je využit kvantitativní výzkum. K zachycení rizikového chování a self-esteem na daných školách, byly použity dva standardizované dotazníky. Sběr dat byl anonymní. Formou vyhodnocených dotazníků, práce poskytuje náhled na nynější nejčastěji se vyskytující rizikové chování ve školách. Zároveň se můžeme seznámit, s tím, jaké sebehodnocení zkoumaný vzorek studentů má a jak se vnímá. Zjištěné informace z dotazníkového šetření, mohou posloužit pedagogům, jako přehled rizikových jevů vyskytujících se na dané škole. V mé práci budu pracovat s odbornou literaturou a publikacemi. Významnou, pro mou práci byla bezesporu publikace Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na rok 2019- 2027. V závěru mé bakalářské práce, uvádím přehled použitých zdrojů, z kterých jsem čerpala a k práci použila.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ADOLESCENCE A DOSPÍVÁNÍ

Dle Lerner a Steinberga se poprvé termín adolescence objevil v 15. Století a byl odvozen od latinského slova *adolescere*, což v překladu znamená dospět či vyrůst. (Sobotková a kol., 2014)

Adolescence je závěrečné vývojové období jedince, tedy přechod mezi dětstvím a dospělostí. Jedná se o období velkých fyzických a psychických transformací. Mnoho autorů uvádí, že období adolescence může začínat již v jedenácti letech a zpravidla končí v období dvacátého roku života. U každého člověka, ale toto období vzniká jindy, proto nelze s přesností specifikovat ony krajní roky, vstupu ale i závěrečné fáze adolescence. Vybrala jsem si dva přední autory a jejich publikovaný názor na toto období. Uvedenými autory jsou Petr Macek a Marie Vágnerová. Dle Macka (2003) se období dospívání a adolescence dělí na tři fáze. Naproti tomu Vágnerová (2000) uvádí fáze pouze dvě. Tito autoři se neshodují v počtu fází dospívání, ale celkové pohled na toto období je velmi totožné. Shodují se především o vstupu jedince do období adolescence a také o závěrečné fázi tohoto období.

Dle Sobotkové (2014) je adolescence především etapa zrání a dospívání. Změny můžeme dělit na psychické a fyzické. Z fyzického hlediska hovoříme o biologickém zrání, které sebou přináší rychlý fyzický růst a začátek schopnosti reprodukce jedince. Změny v psychické oblasti hrají také svoji velkou a nezastupitelnou roli. Jedná se o změny v chování a celkové osobnosti člověka, jeho role v společnosti a ostatních situacích života, s kterými se dospívající jedinec musí náhle snažit vyrovnat. Jedná se o nelehké období, plné hormonálních změn, kdy si jedinec konečně začne budovat vlastní dospělé „JÁ“. Budováním a postupným vnímáním nové vlastní osobnosti, zároveň formuje své vlastní názory, postoje a hodnoty. Osobnost a celkové sebepojetí jedince se zásadně mění také vstupem do nového prostředí. Přechodem na střední školu či učiliště, začínají dospívající nové přátelské a milostné vztahy. Mladiství chtějí být bez kontroly rodičů, touží po samostatnosti a chtějí svůj život realizovat především dle svých představ, bez dohledu autorit. Dospívající nemají mnoho zkušeností, a proto jim nová situace může přinést mnohá úskalí.

K dospívání patří také emoční nestabilita. Tuto nestabilitu provází řada citových konfliktů v sobě samém, změny nálad a vnitřní krize. Z hlediska sebepoznání adolescenta, můžeme v tomto období pozorovat zvýšenou kritiku ke své osobě a celkovou nespokojenost. Vzhledem ke zmíněnému vnímání sebe sama, chtějí mladiství především někam patřit a být součástí určité skupiny vrstevníků, která jej uznává. Většina jedinců v tomto věku vyhledává skupiny přátel a jsou mimořádně náchylní k rizikovému chování a experimentováním s alkoholem, cigaretami, drogami aj.

Podle Havighursta (Sobotková a kol., 2014) je obecným vývojovým úkolem v adolescenci vytvoření vlastní identity, získání autonomie a přijetí zodpovědnosti dospělého. Havighurts vymezil období adolescence na dvanáct až osmnáct let. Dalšími úkoly dle Havighursta jsou:

- Dosáhnout nových a zralejších vztahů s vrstevníky obou pohlaví.
- Dosáhnout mužské a ženské sociální role.
- Akceptovat svou tělesnou konstituci.
- Dosáhnout emoční nezávislosti od rodičů a jiných dospělých.
- Připravit se na manželství a rodinný život.
- Připravit se na ekonomickou nezávislost.
- Osvojit si určité hodnoty a etický systém.
- Dosáhnout společensky zodpovědného chování.

Dle Sobotkové (2014) mohou být tyto úkoly splněny, jak prostřednictvím zdravého, sociálně přizpůsobeného chování, tak pomocí rizikového chování.

Dle Macka (2003) je období adolescence charakterizováno třemi fázemi, které se vzájemně propojují.

- časná adolescence ve věku 11-13 let
- střední adolescence ve věku 14-16 let

- pozdní adolescence ve věku 17-20 let (závěrečné období adolescence může mít i vyšší věkovou hranici)

Časnou adolescenci popisuje Macek (2003), jako období startu pohlavního dozrávání a z hlediska schopnosti reprodukce i toto pohlavní dozrávání je v časně adolescenci ukončeno. Přímým důsledkem jsou i některé psychické a sociální změny. Pubertální změny jsou finálním důsledkem první fáze dospívání – časně adolescence. Macek, ve střední adolescenci popisuje, velmi časté úvahy a myšlenky adolescenta na vlastní dospívání. Druhá fáze dospívání se především vyznačuje jistou originalitou a oddělením od většiny. Může se jednat o poslech specifické hudby, o alternativní způsob oblékání a jiné změny. Posledním a závěrečným obdobím dospívání je pozdní adolescence. Charakteristické, je v této fázi, vytváření si vlastní sociální identity, životních cílů, společně s myšlenkami na partnerský život a pracovní uplatnění v budoucnosti.

Dle Vágnerové (2000) je období adolescence rozděleno na dvě fáze.

- Raná adolescence ve věku 11-15 let
- Pozdní adolescence ve věku 15-20 let

Ranou adolescenci popisuje Vágnerová (2000) jako pubescenci. Pubescence se vyznačuje především jako tělesné dospívání a změna zevnějšku. Dochází k rozvoji a změně myšlení a stimuluje prožívání emocí. Pro pubescentního jedince je charakteristická touha po samostatnosti. První příčky zájmů adolescenta představují vrstevníci a vztahy mezi nimi. Dále Vágnerová uvádí, že je potřeba, poskytnout dospívajícím více volnosti a vlastního rozhodování, například ve volbě dalšího studia po základní škole. Jistá forma nově nabyté volnosti a důležitého rozhodování za sebe sama, může pubescentovi pomoci k získání nové sociální role a získání vlastní jistoty. Pozdní adolescence charakterizuje velké změny v oblasti psychosociální, fyzického a pohlavního dozrávání. Důležité je dokončení procesu vlastní sociální identity. Dospívající si vytvářejí skupiny, kde sdílejí stejné hodnoty a postoje s vrstevníky a mohou i tímto formovat svoji osobnost. Z oblasti psychosociální, je zde zdůrazněna životní změna, kdy v tomto období adolescent končí studia a rozhoduje se, zda pokračovat ve studiu nebo se stát ekonomicky nezávislým a nastoupit do pracovního procesu. V tomto období se rovněž stává adolescent (v osmnáctém roce života), plně zodpovědným za své činy.

1.1 Formování identity

Mezi primárními způsoby chování v adolescenci patří i formování identity jedince.

Formování vlastní ale i sociální identity je velmi důležité pro budoucí život adolescenta.

Pojem identita je v pedagogickém slovníku definován jako: “ *Totožnost. Způsob, jímž jedinec vnímá svou stejnou kontinuitu v čase, místo, smysl a význam své existence v širokém kontextu lidské společnosti. Identita se vyvíjí a prochází i určitými krizemi, z nichž patrně nejvýznamnější probíhá v adolescenci.* “ (Průcha, Mareš, Walterová, 1998)

Často se také hovoří o identitě v souvislosti s adolescencí, v podobě krize identity. Krize často vzniká, pokud dospívající nedokáže správně uchopit a definovat svou praktickou roli v životě, vzhledem k emoční nestabilitě a hormonálním výkyvům v dospívání.

Dle Sobotkové (2014) je níže představená tabulka, názorným shrnutím hlavních způsobů chování, které jsou spojené s vývojem identity v adolescenci a redefinicí vztahu s dospělými a vrstevníky. Všechny strategie jsou zde úzce spjaty. Formování identity se neodehrává v sociální izolaci. Naopak, je to proces, který se odehrává prostřednictvím sociálních vztahů v určité kultuře.

Tabulka č. 1: Adaptační mechanismy (způsoby chování) spojené s vývojem identity a vztahů (Sobotková a kol., 2014, s. 36)

IDENTITA	VZTAHY
<ul style="list-style-type: none"> • Dospělost	S VRSTEVNÍKY
<ul style="list-style-type: none"> • Dosažení autonomie	<ul style="list-style-type: none"> • Komunikace
<ul style="list-style-type: none"> • Identifikace a diferenciacie	<ul style="list-style-type: none"> • Sdílení zážitků a emocí
<ul style="list-style-type: none"> • Sebepotvrzování a experimentování	<ul style="list-style-type: none"> • Sdílený rituál
<ul style="list-style-type: none"> • Překračování limitů	<ul style="list-style-type: none"> • Napodobování
<ul style="list-style-type: none"> • Vyhledávání nových zážitků	<ul style="list-style-type: none"> • Zkoumání reakcí a limitů
<ul style="list-style-type: none"> • Vnímání vlastní kontroly	S DOSPĚLÝMI <ul style="list-style-type: none"> • Zkoumání reakcí a limitů, Diferenciacie a opozice

1.1.1 Self-esteem

V názvu mé bakalářské práce se objevuje i slovní spojení self-esteem. Toto slovní spojení je úzce spjato s adolescencí a s výskytem rizikového chování u dospívajících. Spojení self-esteem pochází z angličtiny a jeho překlad má několik významů. Můžeme ho přeložit jako vlastní sebehodnocení, sebeúctu, sebevědomí, kladný či záporný postoj k sobě.

Lze ho tedy chápat, jako celkové „sebepojetí“ člověka a způsob, jak se daný jedinec komplexně vnímá. Toto celkové smýšlení o vlastní osobě, si tvoří každý jedinec v dospívání sám. Společně s mnoha faktory, které adolescenta obklopují a provází a s výše zmíněným formováním vlastní identity, se vytváří i adolescentův self-esteem.

1.2 Faktory ovlivňující dospívajícího jedince

Dospívání, jak už bylo zmíněno, je obdobím zvrátů a radikálních změn v organismu adolescenta. Člověk se osamostatňuje, buduje nové vztahy, formuje novou roli v životě. V těchto etapách vývoje, se potřebuje mladiství více socializovat a hledá oporu, kterou mu mohou poskytnout spolužáci, přátelé, rodina nebo i učitel jako školní autorita. Tyto sociální skupiny, mohou nést velký podíl na budoucím vývoji adolescenta, jak v dobrých, tak i ve špatných případech. Většinou, se vliv rodičů na adolescenta v tomto období posouvá na druhé místo a vrstevníci, zde mají primární a zásadní vliv.

Macek však uvádí (2003), že dle řady studií, se mladiství více shodují v hodnotách s rodiči, než s vrstevníky. Nejdůležitějšími faktory vedle dospívajícího jsou faktory, kde je dospívající začleněn relativně trvale a kde se na mladistvého působí dlouhodobě. Z dlouhodobého hlediska je to především rodina, škola, a vrstevnická nebo zájmová skupina. Mladiství většinou potřebuje pomoc při stanovení jasných cílů a zároveň naplánovat strategii, která ho ke zmíněným cílům v budoucnu dovede. Rodina a škola mu v tomto směru mohou zásadně pomoci. Problémem je, že dospívající, většinou raději budují důvěru a vztahy s posledním zmíněným faktorem. S vrstevníky. Často se tyto vztahy, mezi vrstevníky vytváří, pomocí experimentování se zakázanými látkami (alkohol, cigarety, drogy aj.) nebo nepřijatelnými formami chování (záškoláctví, krádeže aj.). Takto nerozumně budované přátelství, v partě nebo mezi spolužáky, může velmi poškodit vztahy ve škole, i v rodině a významně narušit důvěru.

1.2.1 Rodina

Významným a nejdůležitějším socializačním faktorem, je rodina. Rodina plní několik základních funkcí, které jsou zásadní pro vývoj jedince a odráží se v jeho chování a postojích po celý život. V rodině nacházíme první vzory a poskytnutou výchovou, nám rodina ukazuje normy a tvoří určité hranice. Jednotlivé role v rodině přejímáme a tím nás rodina utváří. V některých společnostech a kulturách se role v rodinách značně liší. V určitých zemích vystupuje jako autorita a vůdce celé rodiny otec, v jiné je to naopak. V České republice a obecně v naší společnosti se role poněkud změnily. V minulosti bylo manželství důležitým krokem k založení rodiny. Otec byl pracujícím a vydělávajícím, který z většího hlediska zabezpečil rodinu. Nyní se situace srovnává a vlivem emancipace žen, jsou role téměř vyrovnané.

„Společenství muže, ženy a jejich dětí se označuje jako nukleární rodina a ta je všude na světě považována za základní jednotku solidarity a vzájemné odpovědnosti. Ve většině kultur je rovněž uznávána jako jediná legitimní sociální jednotka plodící potomky a mající zodpovědnost za jejich výchovu. Rodina je nesmírně důležité společenství, těsně spjaté nejrůznějšími vztahy uvnitř i navenek. Vůči okolnímu světu se podle momentální potřeby otevírá či uzavírá, čímž se stává jakýmsi malým samostatným světem, jehož hlavním posláním je poskytovat svým členům péči a ochranu. Stručně lze základní funkce rodiny shrnout takto:

- reprodukční – plození potomků
- ekonomická – hmotné zajištění rodiny
- socializační – zařazování dětí do dané společnosti a kultury
- emocionální – zajišťuje citové zázemí pro své členy

Tím nejdůležitějším slučovacím prvkem je emocionalita. Emocionální jistota je potřebná nejen pro děti, ale také pro dospělé, i když v trochu jiné podobě.“ (Lovasová, 2005)

Dnešní problém a dá se říci i moderní trend, je vznik života v partnerství, namísto manželství a častá rozvodovost. Zmiňovaný stav, kdy partneři žijí spolu, zakládají rodinu a nechtějí uzavřít manželství je novodobým řešením soužití. Tato forma soužití, může mít

ale na dítě také neblahý vliv, z hlediska toho, že neví, kam patří. Děti si mohou klást otázky, proč se rodiče jmenují odlišně apod. Dalším problémem dnešního rodinného života, je častá rozvodovost, která má bezesporu špatný vliv na dítě. Rodiče někdy ani netuší během rozvodu, co dítě prožívá, přestože se zdá v pořádku, ale toto období v životě, může zanechat na dítěti těžké následky, s kterými se musí snažit vyrovnat. Dítěti se hroutí svět a rodiče mu nemohou v této chvíli poskytnout potřebný vzor. Důležité je vytvořit v rodině trvalé citové zázemí, budovat zdravé sebevědomí dítěte, snažit se pochopit dítě, aby byl eliminován strach a ukázaly se mu správně fungující vzory. Vytvořením kladného vnímání světa a emocionální jistoty se lépe tvoří i vztah ke světu mimo rodinu. Skrze rodinu dítě vnímá poprvé svět. Proto mu je schopna představit řadu vzorů chování do budoucího života. Rodina ukazuje dítěti, jak se lidé k sobě chovají, zda si pomáhají a spolupracují, jak řeší problémy a konflikty. Z rodiny si dítě přebírá názory, postoje, hodnoty. Zároveň sleduje, co je úkolem ženy a muže. Tím je dítě začleněno do určitého vzorce fungování v této malé sociální skupině. Výchova dětí a dospívajících není jednoduchá záležitost a nedá se naučit. Člověk musí mít i přirozené vlohy. Rodič by neměl být příliš autoritativní a přísný, ale ani benevolentní a hodný. Velmi těžké, je nalézt ideální střed mezi přílišnou laskavostí a extrémní přísností. Rodič by jako autorita měl být bezesporu respektován a dítě by k němu mělo cítit úctu. V období dospívání vliv rodičů na dítě slábne, a proto by měla být prohloubena komunikace a projeven zájem o adolescenta. Formou správné komunikace, lze podpořit dobré vztahy v rodině a prohloubit důvěru mezi rodičem a dítětem. Rodiče a jejich chování k sobě i okolí, žebříček hodnot a priorit, vytváří seznam věcí, kterých by si měl dospívající vážit, a měli by být pro něj vzorem.

1.2.2 Škola

Škola je jedním z dlouhodobě působících faktorů, která má vliv na dospívání jedince. Přejdem ze základní školy na střední nebo na učiliště se formují nově vzniklé vztahy. Jedná se o vztahy mezi dospívajícím a vrstevníky ale také o vztahy mezi pedagogem a dospívajícím. V období adolescence nejsou autority vnímány příliš kladně. Proto pro pedagogy není jednoduché nalézt se studenty společnou řeč. Pedagogové jako nově vzniklá autorita po rodičích, ale ve velké míře přispívají k ovlivňování a formování postojů dospívajících.

Psychickou pohodu dospívajícího společně s rodinným zázemím vytváří i vztah ke škole. Především se jedná o mezilidské vztahy uvnitř. Kvalitním třídním klimatem, dobrými vztahy se spolužáky a pedagogy se mohou dospívající vyvarovat rizikového chování a s ním souvisejících problémů (špatný prospěch, záškoláctví, strach aj.). Dospívající i dítě by mělo cítit v pedagogovi autoritu přirozenou ne mocenskou.

„Pokud si učitel umí nalézt cestu k žákům, jednat s nimi jako s partnery, má smysl pro humor a projevuje jim svůj respekt a přátelství, není těžké si představit, že v duši (a srdci) studenta (ať už chlapce nebo dívky) se může rozvinout vztah hlubší, založený na sympatii a náklonnosti.“ (Bukovská, 2010)

1.2.3 Vrstevnická skupina

V období adolescence jsou významnou sociální skupinou vrstevníci. Tvoří emoční a sociální podporu jedince. Vrstevníci mohou mít již větší vliv na dospívajícího než rodiče a tímto vlivem, mohou úspěšně pomoci dospívajícímu zvládnout toto nelehké období změn. Vytvářejí se dva druhy vztahů- přátelské a partnerské. To že někam jedinec patří, ho posouvá k další socializaci a tvoří si novou vlastní identitu. Seznamuje se s novými názory, postoji, sociálními skupinami a tím si postupně vytváří svůj vlastní pohled na svět. Tímto si jedinec osvojuje nové role, srovnává, co se naučil ve své rodině a snaží se přijít na to, co je podle něj správné a s čím nejvíce sympatizuje. Postupné seznamování se s novými věcmi okolo a prožíváním vztahů, vytváří cenné zkušenosti do budoucího života a buduje si cestu k vytvoření vlastního „JÁ“.

Důležitý je také respekt ze strany rodičů k dítěti a kvalitní a průběžná komunikace v tomto období s ním. Ve výchově by neměl nastat boj a vzpoura ze strany dospívajícího. Rodič by měl respektovat zvolený výběr kamarádů, projevit důvěru a povolit návštěvy. Eliminace extrémních zákazů je také na místě, jinak hrozí, že se dítě může brzy odcizit. Lepším řešením je zde snaha o vysvětlení a pomocí komunikace vytvoření povědomí, co je správné. Dospívající by měl mít zdravé sebevědomí, aby se mohl v kolektivu vrstevníků realizovat. Pokud má nulové sebevědomí, je bojácný a doma žije ve stínu autority, není schopen normálně fungovat v kolektivu vrstevníků. Tento stav může způsobit, že se snadno chytne nesprávné party, kde se vrstevníkům bude snažit zalíbit. Snaha zalíbit se a splnit přání vedoucího party, však může vést k různým formám rizikového chování. Tato forma navazování vztahů s vrstevníky není zdravá. Taková skupina dospívajícího většinou

přijímá za cenu toho, že přijme její chování, vyjadřování, postoj k rodině, autoritám a různým formám rizikového chování. Působení vrstevnické skupiny na dospívajícího jedince je proto zásadní. Může vést jak k pozitivnímu rozvoji osobnosti tak k negativnímu. Mezi pozitivní působení vrstevníků můžeme zařadit sportovní a zájmové činnosti a různorodé kroužky. Zde se dospívající učí především spolupráci, týmovému jednání, jsou uznávány autority, pečují se o tělesnou schránku a životní styl a prohlubují se vědomosti a dovednosti. Vrstevnické skupiny tohoto typu, se snaží o kvalitní způsob života dospívajících a působí jako prevence před rizikovými faktory (alkohol, kouření, drogy, apod.).

2 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ

Dle Macka (2003) je rizikové chování komplexní pojem, kterým se zabývají nejen společensko-vědní, ale také medicínské obory. V našem případě pod tímto pojmem chápeme takové chování, které přímo nebo nepřímo ústí v psychosociální nebo zdravotní poškození jedince, jiných osob, majetku nebo prostředí.

Dle Sobotkové (2014) mezi rizikové chování řadíme:

- záškoláctví
- lhaní
- agresivita a agresivní chování
- šikana, kyberšikana, násilné chování
- obecně kriminální jednání
- vandalismus
- závislostní chování
- rizikové chování na internetu
- rizikové sexuální chování
- rizikové chování v dopravě

- extrémně rizikové sporty, hazardní aktivity
- užívání anabolik a steroidů
- nezdravé stravovací návyky
- extremismus
- xenofobie, rasismus, intolerance, antisemitismus

V adolescenci dochází k prudkému nárůstu rizikových faktorů, které mohou způsobit začátek různých forem rizikového chování.

Období dospívání, je pro dítě něco nového a tato komplexní transformace jedince, z dítěte v dospělého člověka, provází i jisté formy nového chování. Dospívající se snaží začlenit, vyzkoušet vše nové a stát se plnohodnotným dospělým člověkem. V mnoha případech, toho chtějí dospívající dosáhnout možná co nejdříve. Nově nabytá svoboda a určitá forma nezávislosti na rodičích a touha po nepoznaném, jsou důvodem, proč je rizikové chování v tomto období velmi časté. To, že rizikové chování může způsobit jisté komplikace, ať už ve škole nebo v rodině, většinou adolescent odmítá vnímat. Mladiství chtějí zkusit vše, co jim společnost nabízí a dosud neměli možnost. Obecně, v této etapě života, představuje rizikové chování velmi široký pojem. V práci, se zaměřím na nejčastější možné faktory rizikového chování, s kterými se může adolescent setkat.

2.1 Nejběžnější návykové látky

Dle Sobotkové (2014) jsou nejběžnějšími návykovými látkami:

- alkohol
- tabák
- drogy

2.1.1 Alkohol

Rizikovým faktorem, který je v dnešní době pro dospívající nejsnadněji dostupný, společně s tabákem je alkohol. Spotřeba alkoholu v České republice každým rokem stoupá.

V důsledku toho, se častěji objevuje i klesající věková hranice, kdy dospívající s pitím

začínají. Přestože je podávání a prodej alkoholu mladistvým pod 18 let zakázán, v praxi to vypadá jinak a většina mladistvých se k alkoholu snadno dostane. V České republice je pití alkoholu výrazně bagatelizováno a osvěta ohledně nadměrné konzumace se začíná řešit až v posledních letech.

Podle aktuálních údajů, které zveřejnila Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) v roce 2019, je Česká republika na čtvrtém místě na světě, se spotřebou 11,6 litru čistého lihu na osobu. První místo, v žebříčku, který zkoumal pití osob od 15 let, obsadila Litva, druhé místo Rakousko a třetí Francie (lidovky, ©2019, online).

Obecně je u nás spotřeba alkoholu dobře tolerována a užívání alkoholu podceňováno. Měli bychom mít na paměti, že požívání alkoholu, může s sebou přinést rozsáhlé zdravotní problémy a sociální důsledky. Sociální, zdravotní a ekonomické důsledky nadměrného pití, mohou vést k závažným dopadům, které nepříznivě ovlivní celou společnost.

U dospívajících ve vývinu, může alkohol napáchat nevratné škody. Účinky alkoholu a jeho působení na nervovou soustavu, může trvale poškodit mozek a paměť. Zároveň je zde riziko, že zabrání tvorbě nových mozkových buněk. Alkohol rovněž může vést k neschopnosti koncentrace a učení a později ke špatným studijním výsledkům. Pokud dojde k poškození mozku v období vývinu, je zde riziko, že poškození je již nevratné. Zároveň je alkohol společně s tabákem takzvaně vstupní drogou a část dospívajících může snadno přejít k nebezpečnějším látkám.

2.1.2 Tabák

Společně s alkoholem, je tabák nejčastějším prostředkem rizikového chování dospívajících, jak demonstrovat svoji dospělost. Snadná dostupnost tabáku, k tomu nevesele přispívá. Tabák se kouří i žvýká. Nejčastěji se s ním setkáváme ve formě cigaret.

Důvody, proč mladiství začínají kouřit, jsou různé. Cigaretami, ukazují mladiství především svoji nezávislost a odlišnost. Pokud kouří jejich přátelé a vrstevníci, začínají s cigaretami postupně také, aby dokázali, že nejsou „pozadu“. Tím, se z kouření stává jejich společný utajovaný rituál, který je spojuje. Spojení s vrstevníky a obecně někam patřit, je pro období adolescence nejtypičtější. Velký vliv má i rodinné prostředí, kde se kouří. Vliv na začátek experimentování s cigaretami může mít i nevhodný vzor ze společensky zajímavého prostředí. Vzorem mohou být populární osobnosti jako sportovci,

herci či hudebníci. Následky kouření jsou fatální. Problémy, mladiství téměř nepocítují a proto je tak těžké, se cigaret vyvarovat již v začátcích. Mladiství problémy začínají pociťovat až později. Postupně se rozvíjející závislost je jedním z nich. Dále jsou to problémy dýchací a oběhové soustavy, žloutnutí zubů, a také velké riziko vzniku nádorových onemocnění. Důležitá je prevence z prostředí školy i rodiny a diskuze o špatném vlivu kouření na celkový zdravotní stav člověka. V dnešní době se situace mírně lepší a moderním, začíná být nekouřit a vést zdravý životní styl. Důležitým sympatickým faktem, který může omezit kouření v České republice, je také stále se zvyšující spotřební daň, která vede k vysokým cenám cigaret. Zároveň na krabičkách cigaret můžeme v dnešní době vidět, jaké fatální dopady kouření může mít. Tyto cesty, které vedou k snížení spotřeby cigaret, mohou odradit budoucí kuřáky nebo alespoň zredukovat nynější spotřebitele.

2.1.3 Drogy

Velmi nebezpečným rizikovým chováním je toxikomanie a užívání návykových látek. Dle Sobotkové (2014) důvodem zneužívání návykových látek bývá nejčastěji potřeba uniknout problémům a povzbuzení, užívání je spojeno s jistým druhem zábavy a také názorem, že s drogou dostává život nový smysl a že drogy přinášejí užitek. Zneužívání návykových látek je však také významně spojeno s krádežemi a kriminalitou.

„Nejčastěji užitou nelegální drogou v ČR jsou konopné látky, které někdy v životě vyzkoušela přibližně čtvrtina až třetina a v posledních 12 měsících přibližně desetina dospělé populace. Při pohledu na dlouhodobé trendy je patrný mírný pokles míry prevalence užití konopných látek v obecné populaci ve věku 15–64 let i mezi mladými dospělými ve věku 15–34 let. Z dostupných výsledků celopopulačních studií vyplývá, že nelegální drogu užilo někdy v životě přibližně 30–40 % dotázaných ve věkové kategorii 15–64 let. Nejčastěji šlo o konopné látky (26–38 %), extázi (5–6 %), halucinogenní houby (4–5 %), pervitin (2 %) a kokain (1–3 %)“ (národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti, ©2018, online).

Dnešní doba a společnost jsou orientovány na rychlost a nepřetržitý výkon jedince. Takové prostředí může v dospívajících budit jisté obavy, stres a krize. Způsob života je hektický a mladiství jsou v období adolescence náchylnější k užití jisté návykové látky. Drogy mohou pomoci ke stimulaci smyslů a zvýšení výkonnosti, proto se po nich mladiství rozhodnou

sáhnout. Dále se mladiství uchylují k drogám také v opačném případě, kdy chtějí potlačit nepříjemné pocity a ulevit si od všedních starostí. Požitím některé z drog, se dočasně zbaví nepříjemných myšlenek a jsou schopni si užít zábavu. S drogou mohou být tak spojeny příjemné pocity, dobrý výkon a pocit bezstarostnosti. Nebezpečné jsou genetické predispozice se vztahem k závislosti, které se mohou projevit již požitím „vstupní“ drogy (alkohol, cigarety). Dospívající má později díky této dědičné zátěži, velký problém se s drogami vypořádat a snáze sklouzne k jejich pokračovanému užívání.

2.2 Prevence rizikového chování

Ve škole, se významně formuje osobnost mladého člověka, nejen vzděláváním, ale především výchovou. Začátky experimentování s různými formami rizikového chování, mají většinou rychlý vývoj a je složité zastavit. Proto je důležitá účinná primární prevence. Preventivní působení a jeho efektivita ve školském zařízení může být nástrojem, který dokáže kladně ovlivnit postoje a hodnoty mladistvých. Základem je věnovat zvýšenou pozornost oblasti prevence rizikového chování a pokusit se eliminovat výskyt nežádoucích, rizikových jevů na školách. Prevenci lze shrnout na primární, sekundární a terciární. Termín prevence rizikového chování dle Miovského (2015) považujeme jakékoli typy výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí směřujících k předcházení výskytu rizikového chování, zamezujících jeho další progresi, zmírňujících již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky. Primární prevence se týká dospívajících jedinců, u kterých se rizikové chování doposud nevyskytlo, ale mohlo by, proto je důležité předcházet jeho vzniku. Jako sekundární prevenci označujeme takovou prevenci, která zabraňuje rozvoji a dalšímu výskytu, již přítomného rizikového chování. Zaměřuje se také na pomoc těm, kteří rizikové chování vykazují. Závěrečnou formou prevence je terciární prevence. Terciární prevenci lze charakterizovat jako pomoc při následcích a postižení rizikovým chováním. V jejím zájmu je následky napravit. Pokud to nelze, pak má terciární prevence zabránit dalšímu zhoršování stavu.

2.2.1 Národní strategie primární prevence

V loňském roce, byl MŠMT publikován dokument „Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027“, který tvoří základní rámec prevence v ČR.

Dle MŠMT (národní strategie primární prevence, ©2019, online) hlavním cílem této strategie, je prostřednictvím efektivního systému primární prevence, fungujícího na základě komplexního působení všech na sebe vzájemně navazujících subjektů, snížit míru rizikového chování u dětí a mládeže a minimalizovat jeho vznik. V návaznosti na hlavní cíl a jeho naplnění bylo definováno šest hlavních pilířů politiky primární prevence:

- systém
- koordinace
- legislativa
- vzdělávání
- financování
- monitoring
- hodnocení a výzkum

Efektivní ve školní primární prevenci je dle výzkumů:

- komplexnost a kombinace mnohočetných strategií působících na určitou cílovou skupinu
- dlouhodobá a kontinuální práce s dětmi a mládeží
- dobrá provázanost programů a jejich graduování z hlediska věku a rizikivosti cílové skupiny
- včasný začátek preventivních aktivit, ideálně již v předškolním věku
- práce v malých skupinách (max. 30 účastníků)
- aktivní účast cílové skupiny (prožitek, výtvarné a pohybové techniky aj.)
- reakce na aktuální potřeby cílové populace (nutno sledovat nové trendy, být tzv. „in“, sledovat vývoj konkrétní skupiny, mít o ní informace)
- nabídka pozitivních alternativ k rizikovému chování (zdravý životní styl, posilování sebevědomí)

- využití „KAB“ modelu - orientace nikoliv pouze na úroveň informací, ale především na kvalitu postojů a změnu chování
- jasný a strukturovaný program (předem daná metodika, požadavky na vzdělání a kompetence lektorů)
- důraz na kontext programu (respektování specifik dané lokality, spolupráce s rodiči)
- denormalizace - primární prevence má přispívat k vytvoření takového sociálního klimatu, které není příznivé k šíření rizikového chování, „rizikové chování zde není normální“
- podpora protektivních faktorů ve společnosti, vytváření podpůrného a pečujícího prostředí

PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části mé práce se budu věnovat představení výzkumného problému, hlavního cíle, metodě sběru dat a interpretaci výsledků z dotazníků. Použila jsem dotazník dle Dolejše a Skopala- Výskyt rizikového chování u adolescentů (2013) a Rosenbergovu škálu sebehodnocení (1989).

3 VÝSKYT RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ NA KONKRÉTNÍ STŘEDNÍ ŠKOLE A ODBORNÉM UČILIŠTI

Výzkumná část mé práce je zaměřena na zjištění výskytu rizikového chování na konkrétní střední škole a odborném učilišti v Uherském Hradišti. Z důvodu GDPR, záměrně neuvádím název škol. V rámci pedagogické praxe, se mi naskytla možnost, seznámit se s konkrétním prostředím střední školy a jejími žáky. Proto mě napadla zajímavá myšlenka, zpracovat v mé bakalářské práci porovnání chování studentů na střední škole a sousedícím odborném učilišti. Odhalení skutečnosti a konkrétních forem rizikového chování, které se na školách nachází, by mohlo představovat jistý přínos v boji s nežádoucími jevy a jejich následnou prevencí.

3.1 Výzkumný problém a cíle výzkumu

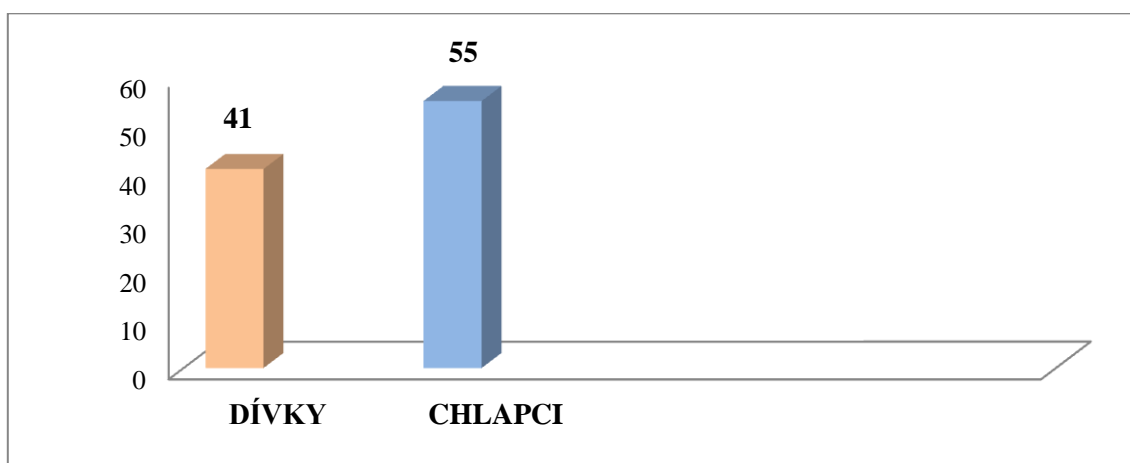
Výzkumným problémem je výskyt rizikového chování a pohled dospívajícího jedince na sebe sama. Cílem práce je pomocí výzkumného šetření zmapovat výskyt rizikového chování dospívajících na konkrétní střední škole a odborném učilišti a poukázat na vztah studentů k vlastnímu sebehodnocení. Výsledky výzkumu mohou pomoci nahlédnout do problematiky dospívajících v konkrétní škole. Zjištěné informace, mohou posloužit pedagogům, kteří s nimi mohou následně efektivně pracovat a zároveň mohou být doplňující pro vedení školy.

3.2 Výzkumný vzorek a sběr dat

Ve svém výzkumu jsem se zaměřila na rizikové chování v závěrečném období adolescence. Výzkumné šetření jsem prováděla se žáky čtyř tříd v posledních (čtvrtých) ročnících konkrétní střední školy a odborného učiliště v Uherském Hradišti. Celkem se mého šetření zúčastnilo 102 respondentů. Všichni respondenti byli plnoletí a s vyplněním dotazníků souhlasili, proto nebyla potřeba žádat zákonné zástupce o souhlas. Studenti byli

seznámeni s účelem použití dotazníků a s jejich celkovou anonymitou. Výzkumné šetření pomocí dvou dotazníků, bylo prováděno v únoru 2020. Dotazníky byly vyplněny v hodinách praxe a odborného výcviku, vždy na začátku. Z hlediska časové nenáročnosti, měli žáci na jejich vyplnění 20 minut. Studenti byli zároveň seznámeni s citlivými údaji v dotaznících a požádáni o naprostou samostatnost při vyplňování. Z celkového počtu vyplněných dotazníků bylo potřeba 6 zcela vyřadit. Příčinou bylo jejich chybné vyplnění a neúplnost. Pro výpočty tedy bylo použito 96 dotazníků. Zkoumaný vzorek obsahoval 55 dívek a 41 chlapců. Ze střední školy bylo použito 53 respondentů a z odborného učiliště 43.

Graf č. 1: Počet respondentů dle pohlaví (N= 96)

Tabulka č. 2: Počet respondentů v jednotlivých školách

DRUH ŠKOLY	Absolutní četnost	Relativní četnost
Střední škola	53	55,20%
Odborné učiliště	43	44,80%
CELKEM	96	100%

3.3 Metoda výzkumného šetření

Pro snadné porozumění jsem zvolila metodu kvantitativního výzkumu. Metodou je dotazníkové šetření. Prvním dotazníkem, který byl použit, je Rosenbergova škála sebehodnocení. Dotazník obsahuje 10 otázek. Odpověď na otázku lze zaškrtnutím jednoho ze čtyř tvrzení. Odpovědi jsou: plně souhlasím, částečně souhlasím, částečně nesouhlasím a plně nesouhlasím. Podle druhu tvrzení, přiřazujeme k jednotlivým otázkám body, které se v závěru dotazníku sečtou. Součet bodů tvoří hrubé skóre dotazníku

Jako druhý výzkumný prostředek byl použit standardizovaný dotazník dle Dolejše a Skopala (2013) - Výskyt rizikového chování u adolescentů. Dotazník je složen z osmnácti otázek, na které respondent odpoví ano či ne. Podle odpovědi přiřazuje bod či nikoliv.

Získaná kvantitativní data z obou dotazníků budou zpracována pomocí vhodných statistických postupů. Pomocí výsledků ze statistických výpočtů, lze porovnat jednotlivé údaje a vytvořit jasné závěry.

3.4 Stanovené hypotézy

H₁ Student, který studuje střední školu, je sám ze se sebou více spokojen, než student na odborném učilišti.

H₂ Výskyt všech dotazovaných oblastí rizikového chování, je na odborném učilišti vyšší, jako na střední škole.

3.5 Výsledky dotazníkového šetření na střední škole a odborném učilišti

Získaná data z obou dotazníků jsou znázorněny níže pomocí tabulek. V každé tabulce jsou rozepsány otázky podle čísel a počet odpovědí, které jsou vyjádřeny absolutní četností u jednotlivých tvrzení. Dále jsou ve sloupci vypočítány relativní četnosti, kde je vyjádřen procentuální stav daného tvrzení.

3.5.1 Rosenbergova škála sebehodnocení

Rosenbergova škála sebehodnocení obsahuje 10 otázek. Polovina z celkového počtu otázek je formulována pozitivně (položky 1, 3, 4, 6, 8) a druhá polovina negativně (položky 2, 5, 7, 9, 10). Podle toho jaké je tvrzení, přiřazujeme body. Odpovědi na pozitivní položky jsou: plně souhlasím = 4, částečně souhlasím = 3, částečně nesouhlasím = 2, nesouhlasím = 1. Skórování na negativně laděné položky je v opačném pořadí od nejmenšího bodu po největší: plně souhlasím = 1, částečně souhlasím = 2, částečně nesouhlasím = 3, nesouhlasím = 4. Respondenti odpovídali dle této bodové škály. V dotazníku lze dosáhnout 10-40 bodů. Celkové sebehodnocení spočítáme součtem hrubých skóre z jednotlivých oblastí otázek. Výsledná data z dotazníkového šetření jsem vyjádřila v tabulce vzhledem k přehlednosti výsledků. Otázky, které jsou orientovány pozitivně, jsou zvýrazněny barevně pro jednodušší orientaci (Rosenberg, 1989).

Tabulka č. 3: Výsledky absolutních a relativních četností odpovědí na otázky, v dotazníku Rosenbergovy škály sebehodnocení na střední škole (N=53)

Číslo otázky	Hodnocení dotazníku SŠ								Celkem
	Plně souhlasím		Částečně souhlasím		Částečně nesouhlasím		Plně nesouhlasím		
	AČ	RČ	AČ	RČ	AČ	RČ	AČ	RČ	
1.	25	47%	14	27%	8	15%	6	11%	53
2.	5	9%	10	19%	20	38%	18	34%	53
3.	38	72%	15	28%	0	0%	0	0%	53
4.	25	47%	8	15%	13	25%	7	13%	53
5.	18	34%	12	22%	13	25%	10	19%	53
6.	29	55%	16	30%	5	9%	3	6%	53
7.	14	26%	16	30%	20	38%	3	6%	53
8.	39	74%	4	7,5%	4	7,5%	6	11%	53
9.	22	42%	5	9%	21	40%	5	9%	53
10.	30	57%	15	28%	8	15%	0	0%	53

Tabulka č. 4: Výsledky absolutních a relativních četností odpovědí na otázky, v dotazníku Rosenbergovy škály sebehodnocení na odborném učilišti (N=43)

Číslo otázky	Hodnocení dotazníku OU								
	Plně souhlasím		Částečně souhlasím		Částečně nesouhlasím		Plně nesouhlasím		Celkem
	AČ	RČ	AČ	RČ	AČ	RČ	AČ	RČ	
1.	12	28%	14	33%	10	23%	7	16%	43
2	25	58%	6	14%	12	28%	0	0%	43
3	32	75%	11	25%	0	0%	0	0%	43
4	16	37%	5	12%	12	28%	10	23%	43
5.	18	42%	7	16%	13	30%	5	12%	43
6.	14	32,5%	14	32,5%	10	23%	5	12%	43
7.	29	68%	1	3%	10	24%	2	5%	43
8.	26	60%	12	28%	5	12%	0	0%	43
9.	20	47%	13	30%	5	11,5%	5	11,5%	43
10.	19	44%	6	14%	9	21%	9	21%	43

3.5.1.1 Statistická metoda - Dvouvýběrový T-test

Pro srovnání self-esteemu a výskytu rizikového chování na dvou zkoumaných školách, jsem si vybrala vhodnou statistickou metodu porovnávání a sice dvouvýběrový t-test rovnosti. Stanovila jsem si dva strategické cíle. Objasnit, zda mají studenti střední školy kladnější sebehodnocení než na odborném učilišti a zda je rizikové chování na odborném učilišti vyšší. Pomocí výsledného skóre t-testu provedu srovnání a objasním, zda mohu potvrdit či vyvrátit mnou formulovanou hypotézu.

Pro správné vyhodnocení výsledků je potřeba zvolit kritické hodnoty vhodného kvantilu pro normované normální rozdělení. Dále zvolit hladinu významnosti. Já jsem si vybrala nejčastěji používanou hladinu významnosti 0,05 (5 %). Kvantil normovaného normálního rozdělení má u $u_{0,95}$ na hladině významnosti 0,05 hodnotu 1,645. Testovací statistika má hodnotu $> u_{0,95}(1,645)$. Vyplněné dotazníky z obou škol, jsem dle Rosenbergovi škály obodovala a vytvořila jejich hrubé skórování. Dle výsledků hrubého skórování, jsem si na každé škole určila aritmetický průměr dotazníků. V oblasti škály sebehodnocení, lze podle dat vidět, že studenti střední školy mají vyšší aritmetický průměr hrubého skórování testu, což ukazuje, jejich poměrně kladněji hodnocený self-esteem. Po

dosazení všech příslušných hodnot do vzorce je výsledkem T-test hodnota **0,002697**, čímž nemohu přijmout mnou stanovenou hypotézu H_1 , vzhledem k tomu, že výsledek není statisticky významný.

Tabulka č. 5: Výsledky Studentova T-testu pro zjištění vyšší míry kladného sebehodnocení dle Rosenbergovi škály na SŠ a OU (N=96, N SŠ=53, N OU=43)

TYP ŠKOLY	ARITMETICKÝ PRŮMĚR HRUBÉHO SKÓROVÁNÍ	SMĚRODATNÁ ODCHYLKA	ROZPTYL	T-TEST
Střední škola	30,16	5,16	27,14	0,002697
Odborné učiliště	26,53	6,04	37,34	

3.5.2 Výskyt rizikového chování u adolescentů (VRCHA)

Standardizovaný dotazník VRCHA obsahuje 18 otázek. Otázky jsou orientovány na 3 oblasti rizikového chování. První oblast otázek (2,3,4,6,12,15,18) označujeme „abúzus“ a zaměřuje se na užívání/zneužívání různých návykových látek a také k ní přiřazujeme otázku orientovanou na pohlavní styk, jelikož je dokázána vzájemná souvislost mezi těmito jevy. Druhá oblast otázek (1,5,8,9,10,13,14) je věnována delikvenci, která se zaměřuje na záškoláctví, falšování údajů, krádeže, problémy s policií. Poslední zkoumanou oblastí v dotazníku jsou otázky zaměřující se šikanu a kyberšikanu (7,11,16,17). Na otázky student odpovídá ano/ ne. Za odpověď „ano“ je přičten 1 bod, pokud je odpověď na otázku záporná „ne“ žádný bod se nepřičítá. Součtem odpovědí tvoříme hrubé skórování dotazníku. Celkově je možné získat 0-18 bodů. (Dolejš, Skopala, 2013)

V níže znázorněných tabulkách, lze dle jednotlivých odpovědí na otázky pozorovat, která ze tří oblastí (abúzus, delikvence, šikana) je na střední škole a odborném učilišti nejrizikovější a jaké formy rizikového chování se zde vyskytují. Výsledky lze použít při tvorbě plánů prevence. V tabulkách, jsem barevně sjednotila vybrané oblasti rizikového chování pro snazší orientaci.

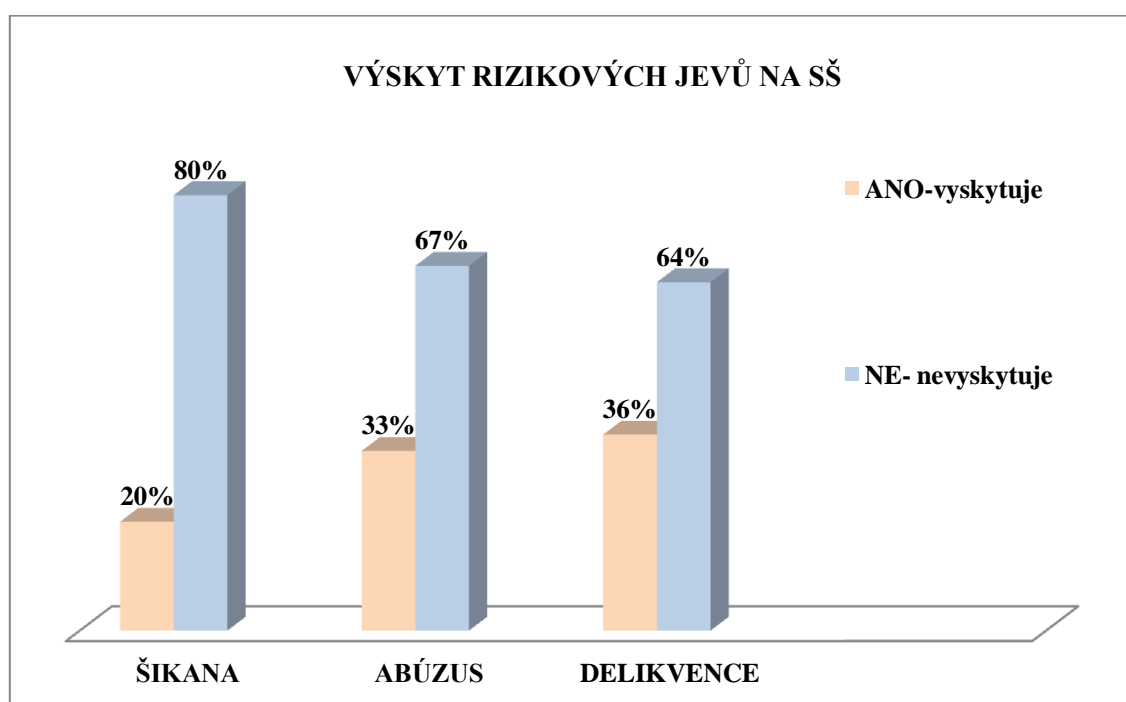
Tabulka č. 6: Výsledky absolutních a relativních četností odpovědí na otázky, v dotazníku VRCHA na střední škole (N=53)

Číslo otázky	Hodnocení dotazníku SŠ				
	ANO		NE		OBLAST
	AČ	RČ	AČ	RČ	Abúzus – A, Delikvence- D Šikana - Š
1.	22	42%	31	58%	A
2.	18	34%	35	66%	D
3.	10	19%	43	81%	D
4.	40	75%	13	25%	D
5.	8	15%	45	85%	A
6.	29	55%	24	45%	D
7.	16	30%	37	70%	Š
8.	40	75%	13	25%	A
9.	16	30%	37	70%	A
10.	25	47%	28	53%	A
11.	10	19%	43	81%	Š
12.	4	8%	49	92%	D
13.	9	17%	44	83%	A
14.	2	4%	51	96%	A
15.	2	4%	51	96%	D
16.	16	30%	37	70%	Š
17.	0	0%	53	100%	Š
18.	29	55%	24	45%	D

Z uvedené tabulky dle příslušného zkoumaného vzorku lze vyčíst, že střední škola téměř nemá problémy v oblasti šikany, jelikož významné procento žáků na otázky orientující se na oblast šikany odpovědělo, že se s ní neseťkalo. Výsledky položek zaměřující se na delikvenci a abúzus návykových látek dopadli poněkud podobně.

Pro snadnější a přehlednější určení, který jev se vyskytuje na SŠ nejvíce, přikládám výpočet jednotlivých jevů vyjádřených v procentech, znázorněných v grafu.

Graf č. 2: Výskyt jednotlivých rizikových jevů na střední škole

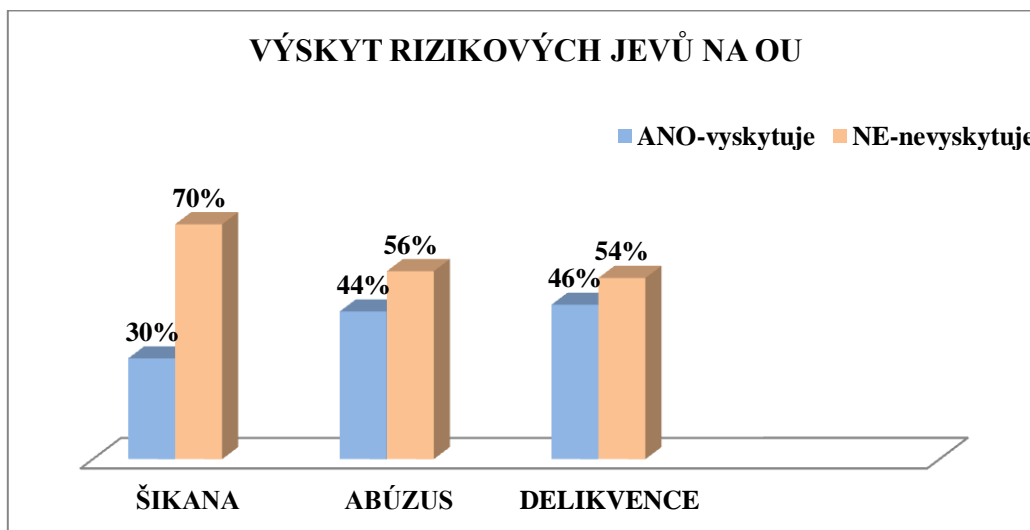

Tabulka č. 7 Výsledky absolutních a relativních četností odpovědí na otázky, v dotazníku VRCHA na odborném učilišti (N=43)

Číslo otázky	Hodnocení dotazníku OU				
	ANO		NE		OBLAST
	AČ	RČ	AČ	RČ	Abúzus – A, Delikvence- D Šikana - Š
1.	30	70%	13	30%	A
2.	23	53%	20	47%	D
3.	12	28%	31	72%	D
4.	35	81%	8	19%	D
5.	0	0%	43	100%	A
6.	24	56%	19	44%	D
7.	22	51%	21	49%	Š
8.	22	51%	21	49%	A
9.	24	56%	19	44%	A
10.	26	60%	17	40%	A
11.	18	42%	25	58%	Š
12.	12	28%	31	72%	D
13.	26	60%	17	40%	A
14.	5	12%	38	88%	A
15.	1	2%	42	98%	D
16.	9	21%	34	79%	Š
17.	2	5%	41	95%	Š
18.	30	70%	13	30%	D

Z tabulky jsem opět hrubým skórováním každého jevu zvlášť provedla výpočty a následně, je převedla na procenta a znázornila v grafu, pro zřetelnou viditelnost výskytu každého jevu.

Graf č 3 : Výskyt jednotlivých rizikových jevů na odborném učilišti

3.5.2.1 Zjištění a porovnání rozdílnosti mezi školami dle dotazníku VRCHA

Z výše procentuálně znázorněných grafů lze vyčíst, že rizikové chování, se na odborném učilišti vyskytuje častěji a to ve všech dotázaných formách.

Tabulka č. 8: Výskyt jednotlivých rizikových oblastí dotazníku VRCHA na SŠ a OU

OBLAST	VÝSKYT NA SŠ	VÝSKYT NA OU	% ROZDÍL ↑
ŠIKANA	20%	30%	10%
ABÚZUS	33%	44%	11%
DELIKVENCE	36%	46%	10%

Šikana je o 10% více se vyskytujícím jevem na odborném učilišti, abúzus o 11% a delikvence o 10%.

3.5.2.2 Výsledky T-testu VRCHA

K vyhodnocení mnou formulované hypotézy jsem si opět vybrala Studentův T-test. Pro vyhodnocení výsledků, jsem zvolila jako u předešlého dotazníku, kritické hodnoty vhodného kvantilu pro normované normální rozdělení. Hladina významnosti je 0,05 (5 %). Kvantil normovaného normálního rozdělení má u $u_{0,95}$ na hladině významnosti 0,05 hodnotu 1,645. Testovací statistika má hodnotu $> u_{0,95}(1,645)$. Po dosazení všech příslušných hodnot do vzorce je výsledkem T-testu 0,722684. Vypočítaná hodnota 0,722684 je menší, než kritická hodnota 1,645, čímž nemohu přijmout mnou stanovenou hypotézu H_2 . Mezi odpověďmi na otázky v dotazníku VRCHA a mnou stanovené H_2 , nebyla prokázána statisticky významná souvislost.

Tabulka č. 9: Výsledky Studentova T-testu výskytu VRCHA na SŠ a OU (N=96, N SŠ=53, N OU=43)

TYP ŠKOLY	ARITMETICKÝ PRŮMĚR HRUBÉHO SKÓROVÁNÍ	SMĚRODATNÁ ODCHYLKA	ROZPTYL	T-TEST
Střední škola	16,44	11,98	152,02	0,722684
Odborné učiliště	17,83	10,60	119,08	

DISKUZE

Bakalářská práce, poukázala na odlišné hodnoty self-esteemu na střední škole a na odborném učilišti. Zároveň, byla objasněna skutečnost, vyskytujících se rizikových jevů, na obou konkrétních školách. Můj vlastní odhad, byl více kritický a myslela jsem, že rizikové chování, na odborném učilišti, vzhledem ke skladbě respondentů (vice chlapců), bude rozsáhlejší. Dle vyhodnocených výsledků, mnou použitých dotazníků, však můžeme pozorovat, že mírné rozdíly z hlediska sebehodnocení a rizikovějšího chování, na školách opravdu jsou. Studenti odborného učiliště, dle hrubého skórování dotazníku Rosenbergovi škály, měli v průměru o 4 body méně, než respondenti, vyplňující dotazník na střední škole. Jejich smýšlení o vlastní osobě a obecná spokojenost s ní, je tedy v průměru nižší. Z tohoto důvodu, bych chtěla zmínit výsledky Čermáka, Klimusové a Vízdalové (2005), kteří dle původní české studie tvrdí, že je významná souvislost mezi depresivními příznaky u dětí a vnímáním se kladně, s následným výskytem rizikového chování. Toto potvrzují i mé výsledky. Pokud se studenti učiliště vnímají hůře, pak dochází také ke zvýšeným hodnotám problémového chování, ve všech zmiňovaných oblastech dotazníku VRCHA. Zásadní pro prevenci rizikových jevů, které se zde vyskytují, je primárně řešit vztah dětí k vlastní osobě. Konkrétním řešením mohou být jednotlivé kroky, které jsou uvedeny v dokumentu „Strategie primární prevence rizikového chování“ Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy výše. Jako efektivní prostředek uvádím například dlouhodobou a komplexní práci s dětmi, nabídku pozitivních alternativ k rizikovému chování (zdravý životní styl, sport, posilování sebevědomí), dále využití „KAB“ modelu - orientace nikoliv pouze na úroveň informací, ale především na kvalitu postojů a změnu chování. Důležitým krokem primární prevence ve škole, je také pojem denormalizace, kdy v rámci správných postojů poukazujeme na to, že problémy v chování nejsou vítány a nejsou normální. Pomocí efektivních a komplexních kroků primární prevence, můžeme měnit i vztah dítěte k vlastnímu sebehodnocení. Úspěchem, pak mohou být spokojení žáci, například se vztahem ke sportu a vyhýbající se rizikovým jevům.

ZÁVĚR

Cíle této bakalářské práce, zjistit, jaký je výskyt rizikového chování adolescentů na konkrétní střední škole a odborném učilišti a jejich vztah k sebehodnocení byl splněny. Výsledky šetření odhalily konkrétní formy problémového chování, vyskytujícího se na školách, ale i reálný vztah studentů k vlastní osobě. Self-esteem dopadl vzhledem ke zkoumanému vzorku lépe, na střední škole. Z mnou vytvořeného odhadu, je důvodem, lepší rodinná a sociální situace studentů. Prostředí střední školy je také určitě náročnější na studium a proto mnohdy studenti zvolili mínění o vlastní osobě vyšší. Pokud se zaměřím na problémy v chování, oba zkoumané vzorky dopadly podobně. První příčinku u obou škol zaujala delikvence. Otázky, ohledně delikvence v adolescenci, byly pokládány především na lži, krádeže, záškoláctví aj. Z mého pohledu zvítězila delikvence proto, že většina adolescentů v tomto období zkouší formou rebelie své hranice a možnosti a hledá a zkoumá vlastní identitu. Druhou příčinku zaujal abúzus a třetí šikana. Současně s delikvencí, jde ruku v ruce i abúzus. Konzumace alkoholu a návykových látek, je pro dospívající taktéž jistá forma rebelie a testují tak svoji dospělost. Bylo více než jasné, že studenti alkohol nebo cigarety již zkusili a experimentují s nimi. Přispívá k tomu i fakt, že všem dotazovaným bylo 18 let a potřebu vyzkoušet dané látky, měl v adolescenci asi každý. Výsledky však neměli závažné hodnoty v žádné kategorii, že by byli alarmující. Je ovšem dobře, že se mohly uskutečnit a že se s nimi dá poté pracovat, z hlediska prevence. Výsledné hodnoty z šetření, mohou posloužit pedagogickým pracovníkům a metodikům prevence na školách, kteří mohou poté lépe vyvodit konkrétní obsah prevence.

Z výsledků jsem nebyla nějak zásadně překvapena. Tušila jsem, že výskyt rizikového chování u této věkové skupiny bude. Naopak bych řekla, že jsem předpokládala horší skórování u obou dotazníků a větší míru ignorace při vyplňování. Překvapilo mne, že se mi jich vrátila většina (kromě 10 chybně/nečitelně vyplněných). Možná jsem byla předem k dospívajícím, zbytečně kritická. V médiích, však neustále vidíme, jak je mládež nepřizpůsobivá a pedagogové mají stále větší problémy, ji zvládnout. Proto i můj odhad výsledků průzkumu, byl spíše negativní. Kromě podstatné prevence, kterou provádí škola, by měla být stále napozoru i rodina. Společně se školou a vrstevníky (které v našem případě) nelze ovlivnit, nejvíce zasahuje do vývoje mladistvého. Rodiče by měli mít zájem o školní výsledky, o zapojení dětí do mimoškolního vzdělávání (sport, skaut), aby jejich potomci netrávili zbytečně strávený čas, někde v partách a prostředích, které by je mohli

negativně ovlivnit. Důležité, je již od útlého věku děti „zaměstnat“ a dostatečně se jim věnovat.

Doufám, že společnými silami s podporou vlády, školy, nevládních organizací, učitelů, rodičů a samotných dospívajících, dokážeme stále více mírnit nárůst rizikových jevů a podpořit ochranná opatření prevence.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ:

1. MACEK, Petr. *Adolescence*. Druhé vydání. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.
2. NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.
3. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
4. PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.
5. BUKOVSKÁ L. a kol. *Děti a jejich problémy: sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2010. ISBN 978-80-254-6840-1.
6. LOVASOVÁ, L., HANUŠOVÁ, J., HELLEBRANDOVÁ, K. *Děti a jejich problémy: sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2005. ISBN 80-239-4482-7.
7. MIOVSKÝ, M. a kol. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Togga, 2010. ISBN: 978-80-87258-47-7.
8. SKOPAL, Ondřej, Martin DOLEJŠ a Jaroslava SUCHÁ. *Vybrané osobnostní rysy a rizikové formy chování u českých žáků a žákyň*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4223-5.
9. CARR-GREGG, Michael a Erin SHALE. *Pubertáči a adolescenti: průvodce výchovou dospívajících*. Praha: Portál, 2010. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-662-9.
10. CLEMES, Harris a Reynold BEAN. *Jak vést děti k sebedůvěře: kniha pro rodiče a učitele*. Hodkovičky [Praha]: Pragma, c2008. ISBN 978-80-7205-975-1.
11. DOLEJŠ, Martin, Ondřej SKOPAL a Jaroslava SUCHÁ. *Protektivní a rizikové osobnostní rysy u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4181-8.
12. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a.s. 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

1. Česko ve spotřebě alkoholu. *Www.lidovky.cz* [online]. Praha, 2019, 2019 [cit. 2020-04-25]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/ve-spotrebe-alkoholu-cr-klesla-na-4-misto-slovensko-je-patnacte-zebricku-vevodi-litva.A191111_112402_ln_domov_ele
2. Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v ČR: Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti. *Www.vlada.cz* [online]. Praha, 2018, 2018 [cit. 2020-04-25]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/protidrogova-politika/VZdrogy2017_web181207.pdf
3. Národní strategie primární prevence rizikového chování 2019-2027. *Www.msmt.cz* [online]. Praha, 2018, 2018 [cit. 2020-04-25]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf
4. <https://www.vydavatelstviupol.cz/cz/000102200721><https://www.vydavatelstviupol.cz/cz/000102200721>

ČLÁNEK V ODBORNÉM PERIODIKU:

1. ČERMÁK, Ivo, Helena KLIMUSOVÁ a Hana VÍZDALOVÁ. Deprese v dětství a její vztah k problémům chování. *Československá psychologie: Časopis pro psychologickou teorii a praxi*, Praha: Academia, 2005, roč. 49, č. 3, s. 223-236. ISSN 0009-062X.

SEZNAM TABULEK:

Tabulka č. 1: Adaptační mechanismy (způsoby chování) spojené s vývojem identity a vztahů (Sobotková a kol., 2014, s. 36)

Tabulka č. 2: Počet respondentů v jednotlivých školách

Tabulka č. 3: Výsledky absolutních a relativních četností odpovědí na otázky, v dotazníku RŠ sebehodnocení na střední škole (N=53)

Tabulka č. 4: Výsledky absolutních a relativních četností odpovědí na otázky, v dotazníku RŠ sebehodnocení na odborném učilišti (N=43)

Tabulka č. 5: Výsledky Studentova T-testu pro zjištění vyšší míry kladného sebehodnocení dle RŠ sebehodnocení na SŠ a OU (N=96, N SŠ=53, N OU=43)

Tabulka č. 6: Výsledky absolutních a relativních četností odpovědí na otázky, v dotazníku VRCHA na střední škole (N=53)

Tabulka č. 7 Výsledky absolutních a relativních četností odpovědí na otázky, v dotazníku VRCHA na odborném učilišti (N=43)

Tabulka č. 8: Výskyt jednotlivých rizikových oblastí dotazníku VRCHA na SŠ a OU

Tabulka č. 9: Výsledky Studentova T-testu výskytu VRCHA na SŠ a OU (N=96, N SŠ=53, N OU=43)

SEZNAM GRAFŮ:

Graf č. 1: Počet respondentů dle pohlaví (N= 96)

Graf č. 2: Výskyt jednotlivých rizikových jevů na střední škole

Graf č 3 : Výskyt jednotlivých rizikových jevů na odborném učilišti